

โลกแห่งทางเลือก

การส่งเสริมการท่องเที่ยวช่วยป้องกันการค้ามนุษย์ในหมู่บ้านชาวเขาห้าแห่งได้อย่างไร

วิถึปฏิบัติที่ดี: ลดความเปราะบางต่อการค้ามนุษย์ในชุมชนชาวเขาด้วยการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในพื้นที่และการสร้างรายได้ สร้างความไว้วางใจในหมู่บ้าน สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเขา และสร้างศักยภาพให้ชาวบ้านชนกลุ่มชาติพันธุ์สามารถบริหารจัดการ โครงการสร้างรายได้รูปแบบใหม่ๆให้กับตนเองได้ กระบวนการนี้จะเป็นการพลิกฟื้นความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจตนเองให้กับชาวบ้าน แม้จะยังมีคนหนุ่มสาวหลายคนที่ยังออกไปทำงานที่อื่น คนเหล่านี้ก็ยังออกเดินทางไปด้วยข้อมูลที่สมบูรณ์เรื่องภัยความเสี่ยงต่างๆ และวิธีป้องกันตนเอง

มูลนิธิกระจกเงากับโครงการพัฒนาชาวเขา

ความท้าทายเบื้องต้น: ในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ด้วยความกังวลใจในสิ่งที่เห็น ในความแตกต่างอย่างใหญ่หลวงระหว่างวัฒนธรรมชนบทกับวัฒนธรรมเมือง กลุ่มคนหนุ่มสาวจากกรุงเทพฯซึ่งทำโครงการโรงละครเด็กเคลื่อนที่ได้เข้าไปยังพื้นที่ห่างไกลในจังหวัดเชียงรายพร้อมเจตนาเริ่มต้นในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น “พวกเขาเรียนรู้ว่าการเป็นชาวเขาทำให้มีปมด้อย” นี่คือข้อสังเกตของ หนูหริ่ง บุญงามอนงค์ แห่งมูลนิธิกระจกเงา (ชื่อเดิมคือ กลุ่มศิลปกระจกเงา) ความมุ่งหวังของกลุ่มคือการนำโอกาสทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมไปให้หมู่บ้านประมาณ 14 แห่ง (หมู่บ้านเล็กๆ 50 หมู่บ้าน) และทำให้สามารถยกระดับการศึกษา เพิ่มรายได้ และยกระดับความนับถือในตนเองให้กับทั้งผู้ใหญ่และเด็กในทีมนั้น

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ในภาคเหนือของประเทศไทยใกล้กับพม่าเป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่า อาข่า และ ลาหู่ ผู้ซึ่งได้ต่อสู้มายาวนานในประเด็นเรื่องสัญชาติ (หนึ่งในหกคนไม่ได้รับสัญชาติไทย) การเข้าถึงการศึกษา สิทธิในการถือครองที่ดิน ความมั่นคงทางอาหาร การตัดไม้ทำลายป่า และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม - ซึ่งทั้งหมดเป็นสภาพในเชิงลบที่ทำให้ชนกลุ่มนี้มีความเปราะบางต่อการค้ามนุษย์เพื่อหาประโยชน์ทางแรงงานและทางเพศ

กระบวนการ: มูลนิธิกระจกเงาได้เริ่มสร้างความไว้วางใจจากชุมชนด้วยการย้ายที่พำนักเข้าไปในพื้นที่และเปิดให้บริการศูนย์รับดูแลเด็กเล็กในตอนกลางวัน และศูนย์เรียนรู้คอมพิวเตอร์สำหรับเด็กโต มูลนิธิได้สร้างฐานข้อมูลที่จัดเก็บข้อมูลของเด็กทุกคนในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อที่จะติดตามประวัติทางสุขภาพและสถานะทางบัตรประจำตัวของเด็กเหล่านี้ มูลนิธิได้นำโครงการพณิชยศิลป์เลค โทรมิกเข้าไปยังหมู่บ้านด้วยการตั้งเว็บไซต์ที่ชาวบ้านจะสามารถขายนกหวีดดินเผา ถูผ้าปัก และเสื้อผ้าที่ทำขึ้นได้ มูลนิธิสอนเยาวชนให้ใช้กล้องวิดีโอ และกล้องดิจิทัลเพื่อบันทึกเรื่องราวและวัฒนธรรมของตนจากมุมมองของตัวเองและในภาษาของตัวเอง

เพื่อที่จะส่งเสริมให้มีการยอมรับวัฒนธรรมอื่น เจ้าหน้าที่มูลนิธิได้ชักชวนเพื่อนๆจากในเมืองให้ไปใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวชาวบ้าน และได้ลงประกาศโฆษณาในเว็บไซต์ของมูลนิธิเพื่อเชิญชวนให้คนจากทั่วประเทศและจากต่างประเทศมา “โฮมสเตย์” อยู่กับครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ และเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตพื้นบ้านประจำวัน จุดมุ่งหวังอีกประการหนึ่งคือเพื่อเปลี่ยนทัศนคติของชาวเขารุ่นหนุ่มสาวที่มีต่อตนเองและสภาพแวดล้อมของตน

ด้วยการสนับสนุนจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ: ด้วยเข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องยกระดับรายได้ของครอบครัวและสร้างสภาพแวดล้อมที่ปราศจากลักษณะของ “ทางตัน” ทางองค์การแรงงานระหว่างประเทศ โดยโครงการอนุภาคุ่มแม่น้ำโขงเพื่อต่อต้านการค้าเด็กและหญิง (โครงการ TICW) จึงได้ร่วมงานกับมูลนิธิกระจกเงาขยายโครงการโฮมสเตย์ในฐานะที่เป็นการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ ทั้งสององค์กรมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างเสริมทักษะในการหาเลี้ยงชีพของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15 ถึง 18 ปีด้วย เพื่อให้บุคคลเหล่านี้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีโครงการให้ทุนการศึกษา หรือช่วยเหลือในการย้ายเด็กที่มีความเสี่ยงต่อการค้ามนุษย์และการหาประโยชน์ไปเรียนในโรงเรียนแห่งใหม่ด้วย

เริ่มตั้งแต่ปี 2002 มูลนิธิกระจกเงาพร้อมกับเจ้าหน้าที่โครงการ ILO/TICW ได้ร่วมประเมินจุดเด่นและข้อด้อยของชุมชน ทรัพยากรในชุมชนและศักยภาพสำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งได้ประเมินทั้งปัจจัยทาง

กายภาพ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรม ขึ้นต่อมาคือการสำรวจตลาดการท่องเที่ยวในประเทศไทยเพื่อให้แน่ใจว่าโครงการ “โฮมสเตย์” และโครงการริเริ่มอื่นๆ มีความเป็นไปได้ จากนั้นจึงได้หารือกับสมาชิกชุมชนในเรื่องความเสี่ยงและประโยชน์อันอาจเกิดขึ้นจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แล้วจึงขอคำแนะนำเพื่อทำโครงการต่อไป

นั่นเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมสร้างศักยภาพต่างๆที่ทำร่วมกับสมาชิกชุมชน ซึ่งก็คือ: 1.) การไปเยี่ยมชมชุมชน ชาวเขาอื่นๆเพื่อเรียนรู้ประสบการณ์จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเหล่านั้น 2.) การเดินทางไปเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่น เพื่อดูว่าสินค้าใด (เช่นหัตถกรรม) ที่จะสามารถนำมาขายได้ และเพื่อค้างคืนในโรงแรมและศึกษามาตรฐานการบริการและความสะอาดที่จำเป็นต้องมี แล้วจึงเดินทางไปยังเมืองมรดกโลก หลวงพระบางใน สปป. ลาว เพื่อศึกษาเพิ่มเติมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ 3.) การฝึกอบรมชาวบ้านให้เป็น มัคคุเทศก์

มีการฝึกทักษะภาษาอังกฤษและการสื่อสาร การทำอาหาร การตลาด การทำบัญชี การออกแบบผลิตภัณฑ์ ความสะอาด และบริการอื่นๆซึ่งเกี่ยวกับการรับรอง ให้กับมัคคุเทศก์ กลุ่มหัตถกรรม และกลุ่มอื่นที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนั้น ยังมีการสร้างความตระหนักรู้เรื่องประเด็นบทบาทหญิงชาย สิทธิสตรีและสิทธิเด็กด้วย มีการจัดอบรมทักษะชีวิตและทักษะอาชีพพื้นฐานให้กับเยาวชนเพื่อยกระดับความนับถือในตนเองและสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของชุมชน ซึ่งในการนี้ได้อบรมในเรื่องการวางแผนชีวิต กลยุทธ์ในการออม การใช้เหตุผลและการตัดสินใจ ทักษะการสื่อสาร (ฟัง พูด และอธิบาย) สิทธิพื้นฐานทางกฎหมาย และทักษะในการใช้โทรศัพท์

ธุรกิจโฮมสเตย์ดำเนินไปได้อย่างไร: นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทราบเรื่องโฮมสเตย์ผ่านทางอินเทอร์เน็ต ที่ www.hilltribetour.com คนอื่นๆอาจได้รับคำแนะนำจากมูลนิธิกระเจกเงา อาจจากการที่เคยติดต่อกับทางมูลนิธิโดยตรงจากการเป็นอาสาสมัครและ/หรือเพื่อน นักท่องเที่ยวจะมาอยู่ตั้งแต่วันที่หนึ่งจนถึงหนึ่งอาทิตย์ ก่อนกลับ นักท่องเที่ยวจะกรอกแบบประเมินเพื่อบอกว่าชอบหรือไม่ชอบอะไร และทำไม่จึงซื้อผลิตภัณฑ์สินค้า (ราคา การออกแบบ การทอ การประกอบ ฯลฯ)

ผล:

- ปัจจุบันมีครอบครัวประมาณ 192 ครอบครัวที่รับนักท่องเที่ยวไปอยู่ที่บ้านเพื่อแลกกับค่าตอบแทน เป็นการเพิ่มรายได้ รายได้รวมของโครงการ รวมโฮมสเตย์ การนำเที่ยว และหัตถกรรม เพิ่มจาก 1.2 ล้านบาทในปี 2003 เป็น 1.8 ล้านบาทในปี 2004 คือเพิ่มขึ้นร้อยละ 50
- ชายและหญิงอายุ 18 – 25 ปีได้รับการอบรมให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น โดยใช้หลักสูตรที่มูลนิธิกระเจกเงาร่างขึ้นมาและผ่านการรับรองจากกระทรวงกีฬาและการท่องเที่ยว ถึงปัจจุบันเขียนรายได้ให้ใบอนุญาตมัคคุเทศก์ท้องถิ่นชาว อาข่า และ ลาหู่ ไปแล้ว 37 คนในโครงการนี้
- เยาวชนมัคคุเทศก์อาสาสมัครอายุระหว่าง 13 – 16 ปีได้เพิ่มพูนทักษะชีวิตของตนและสร้างสมความรู้สึกรักภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นและวัฒนธรรมจากการที่ได้มาเข้าร่วมในโครงการทัศนศึกษา
- ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการธุรกิจโฮมสเตย์
- คณะกรรมการหมู่บ้าน 32 หมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ครู กลุ่มแม่บ้าน และเยาวชนได้เกิดความตระหนักในเรื่องการค้ามนุษย์

- มูลนิธิกระจกเงาได้รับเชิญให้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อพัฒนาแผนการจัดการท่องเที่ยวสำหรับเชียงราย เจ้าหน้าที่ตัวแทนจากมูลนิธิได้รับเชิญให้เป็นบุคคลทรัพยากรในการประชุมต่างๆในประเทศไทย ในหัวข้อต่างๆเช่นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคม วิธีป้องกันไม่ให้นักท่องเที่ยวกระทำผิดศีลธรรม และการป้องกันการท่องเที่ยวทางเพศเด็ก
- มีการสร้างความตระหนักรู้ โดยมีการออกค่ายสองครั้ง ครั้งหนึ่งร่วมกับอาสาสมัครชาวญี่ปุ่น และอีกครั้งร่วมกับอาสาสมัครชาวสิงคโปร์ เด็กๆได้ร่วมเล่นเกม ทำกิจกรรม และแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันและการต่อสู้กับการค้ามนุษย์ และมีการออกค่ายในช่วงฤดูร้อนกับอาสาสมัครชาวแคนาดาเพื่อสอนภาษาอังกฤษให้กับเด็กๆ มีเด็กและชาวบ้านทั้งหมดสามสิบคนได้รับการอบรมภาษาอังกฤษ
- มีการจัดอบรมคอมพิวเตอร์ต่อเนื่องทุกวันเสาร์สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่

หมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร: จากโครงการโฮมสเตย์ที่ได้รับการส่งเสริม ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน และผู้หญิงเริ่มมีบทบาทสำคัญในชุมชน การทำการค้าแบบอิเล็กทรอนิกส์และรายได้จากการท่องเที่ยวได้ทำให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้น และจำนวนเด็กที่จากบ้านไปก็ลดลงในช่วงสองปีที่ผ่านมา จากการประเมินอิสระพบว่า ผู้ที่ไปทำงานข้างนอกได้ไป “ด้วยความรู้ถึงปัจจัยความเสี่ยงต่างๆ” และจึงเป็นที่หวังว่าจะประมาทน้อยลงต่อการหาประโยชน์และการค้ามนุษย์ ผู้ที่จากบ้านไปก็จะมีข้อมูลและจะทราบว่าสามารถไปติดต่อขอความช่วยเหลือได้จากใครหรือหน่วยงานใด ยังไม่มีรายงานว่ามีการค้ามนุษย์จากหมู่บ้านทั้งห้าแห่งนี้

มูลนิธิกระจกเงาได้ทำงานเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชาวบ้านในการบริหารโครงการต่างๆ กลุ่มชุมชนเป็นผู้บริหารโครงการตามอาชีพต่างๆ คือ: โฮมสเตย์ เลี้ยงปลา ท่องเที่ยวอาสาสมัคร วัฒนธรรมและการแสดง การทอและจักสาน การทำงานในกลุ่มเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายและปกป้องสมาชิกชุมชนได้ เช่น ได้กำหนดให้มีกฎปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว และได้กำหนดว่าครอบครัวที่มีบุตรสาวจะรับนักท่องเที่ยวสตรีเท่านั้น และหญิงสาวจะไม่ให้บริการนวดตัวกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้มีอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยชุมชนเพื่อดูแลความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวและชาวชุมชนด้วย มูลนิธิกระจกเงายังคงรับผิดชอบหน้าที่ดูแลเว็บไซต์ สร้างเครือข่ายกับร้านค้าเพื่อขายผลิตภัณฑ์ เชิญชวนนักท่องเที่ยว และประสานกับทางรัฐฯ

กระแสนอกที่เข้ามาทำให้ชาวบ้านภูเขามีความมั่นใจในอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจของตน การเล่าให้คนภายนอกฟังถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนทำให้เยาวชนมีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น และเรื่องราวจากภายนอกจะทำให้เยาวชนอยากศึกษาเพิ่มขึ้นและเข้าเรียนต่อไปให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความภาคภูมิใจในสภาพแวดล้อมรอบตัว แม้จะเป็นที่รู้กันว่าชาวเขามีสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะก่อนที่จะมีการพัฒนาโฮมสเตย์ ชนกลุ่มนี้ก็ได้เรียนรู้จากความเป็นว่าหากต้องการจะพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวจะต้องทำความสะอาดสภาพแวดล้อมและมีความเป็นอยู่ที่ถูกสุขลักษณะ ซึ่งนับเป็นผลสำเร็จครั้งสำคัญ

การสร้างความตระหนักรู้อย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการอพยพแรงงานและความเสี่ยงต่างๆได้ทำให้ชุมชน (พ่อแม่ และผู้ที่เดินทางไปทำงาน) ได้รับทราบมากขึ้นในประเด็นการค้ามนุษย์ ทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ รู้ว่าจะไปที่ไหนเพื่อขอความช่วยเหลือได้ และสิ่งใดที่ไม่ควรทำ

ความท้าทายในอนาคต:

- ประเด็นเรื่องสัญชาติยังคงเป็นความท้าทาย ที่นำไปสู่ปัญหาอื่น เช่น การเข้าถึงการศึกษาและการจ้างงาน เสรีภาพในการเคลื่อนไหวเดินทาง สิทธิการถือครองที่ดิน ฯลฯ ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม
- ภายในชุมชนยังขาดแคลนงานที่มีคุณค่า ทำให้คนหนุ่มสาวมีความโน้มเอียงที่จะไปทำงานต่างถิ่น
- ร้อยละสามสิบของนักเรียนเล็กเรียนในระหว่างชั้นมัธยม 1 กับมัธยม 3 และมีเพียงร้อยละสี่สิบเท่านั้นที่เรียนต่อหลังมัธยม 3 เด็กบางคนไม่มีเงินเรียนต่อและต้องเลิกเรียนเพื่อไปทำงาน

บทเรียนที่ได้รับ:

- โครงการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนจะได้ผลที่สุดเมื่อนำทักษะภายในชุมชนมาใช้และส่งเสริมแทนที่จะนำทักษะใหม่เข้ามาจากที่อื่น มูลนิธิกระจกเงามีประสบการณ์ยาวนานในการทำงานร่วมกับชุมชนและการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ และชุมชนเองก็มีจุดสนใจที่วิถีชีวิตประจำวันของตนซึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวแนวใหม่ — คือคนที่แสวงหาประสบการณ์อันทรงคุณค่านั่นเอง
- ประสบการณ์เป็นครูที่ดีที่สุด มูลนิธิกระจกเงาไม่จำเป็นต้องยึดยึดการอบรมภาษาอังกฤษให้ชาวบ้าน มูลนิธิขอให้นักท่องเที่ยวมา และเมื่อชาวบ้านตระหนักว่าตนต้องการสื่อสารกับคนจากหลายๆประเทศ จึงได้ขอให้มีการสอนภาษาอังกฤษ
- การมีแบบประเมินช่วยเสริมสร้างทักษะการบริหารของชาวบ้าน การที่ให้นักท่องเที่ยวระบุว่าชอบและไม่ชอบอะไรทำให้ได้ข้อมูลที่มีค่าในการวิเคราะห์ตลาด เพื่อให้ชาวบ้านได้สามารถปรับเปลี่ยนการออกแบบผลิตภัณฑ์หรือการบริหารให้สอดคล้องกันได้ เมื่อผู้มาพักโฮมสเตย์ให้ความคิดเห็นเรื่องการขาดสุขลักษณะ ชาวบ้านก็เข้าใจว่าจะต้องดูแลสภาพแวดล้อมท่องเที่ยวให้ดีขึ้น
- ในการพัฒนาชุมชน ไม่ควรสร้างวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา แต่ควรสร้างศักยภาพให้คนมีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต และวิถีในการดำรงชีพของตน
- ควรมีการสำรวจ/วิเคราะห์ตลาด และ/หรือการศึกษาความเป็นไปได้ก่อนตัดสินใจใดๆเกี่ยวกับโครงการลงทุนเพื่อสร้างรายได้
- เจ้าหน้าที่โครงการต้องมีทักษะอย่างเพียงพอที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมายยอมมีส่วนร่วมในโครงการ และเตรียมพร้อมที่จะก้าวลงเหยียดหน้ากับชาวบ้านเพื่อควบคุมการวางแผนและการจัดการ เพื่อให้เกิดความรู้อีกร่วมเป็นเจ้าของด้วย

ดังที่เจ้าหน้าที่มูลนิธิกระจกเงาคนหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตไว้ “พวกเรานักกิจกรรมจะต้องเข้าใจธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมายที่เราทำงานด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเป็นอย่างยิ่ง เราจะต้องตระหนักว่าเราไม่ได้เข้าไปในชุมชนของเขาเพื่อจะเปลี่ยนตัวตนเขา แต่เราจะต้องเคารพสิ่งต่างๆเหล่านี้ที่รวมกันขึ้นมาเป็นตัวตนของเขา ชุมชนของเขา และชาติพันธุ์ของเขาด้วย”

สำหรับข้อมูลและรายละเอียดเพิ่มเติมเป็นภาษาอังกฤษเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน ดูได้ที่

www.learnfromhilltribe.com และ www.hilltribetour.com

ข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ

คุณ กุศลมาลัย ราชวงศ์
องค์การแรงงานระหว่างประเทศ
โครงการอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อต่อต้านการค้าเด็กและหญิง
ศูนย์ปราบปรามและป้องกันการค้ามนุษย์
ศาลากลางเก่า อำเภอเมือง
เชียงใหม่ 57000

โทรศัพท์/แฟกซ์: 053 600 053
อีเมลล์: ticwcr@csloxinfo.com

International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)